

Paul H. Ström - F 45. januar om Vassjaret
Gyldendal 1977.

102750

Første tropp under fenrik Løvslogen skulle ha stilling i området ved Ruglandsseter med skuddfelter sørover langs vegen og utover mot vannet. Annen tropp under fenrik Langum skulle ha stilling i Gratangenområdet, med skuddfelter mot vegen på østsiden av vannet.

Holst selv skulle ha kommandoplass ved en hytte (A) like vest for nordenden av Hagelbu vann. Herfra hadde han radiosamband med de to troppssjefene. Sin stab med bl. a. legen (fenrik K. Urdal) hadde han hos seg. Slik Holst hadde utsett seg sine forsvarsstillinger, var det hans håp at en eventuell angriper skulle komme langs vegen. Planen var så å slippe angriperen forbi tangen (Gratangen) og la troppssjefen ved Ruglandsseter bestemme ildåpningen. Når så fienden fikk ild på seg også fra troppen ved Gratangen, ville han, eller i alle fall en del av hans styrke, ha gått i en fin felle.

Nå visste jo Holst at fienden sjelden gjør slik som vi håper, eller følger de planer vi har vært så vennlige å legge for ham. Holst hadde derfor søkt å sikre seg ved at troppene skulle dekke hver sine flanker og at et bestemt lag i troppen ved Gratangen hadde ildåpningen, i fall angrepet kom på vestsiden av vannet.

Da meldingen om razziaen kom den 24., ble stillingene besatt, men da det ble meldt at razziaen var over, ble kursvirksomheten gjenopptatt, og neste dag hendte heller ikke noe uvanlig.

Den 26. april som var en torsdag, stilte kompaniet til vanlige øvelser kl. 0630, men da det en halv time etter kom melding om at det igjen var razzia i Eggedal, gikk styrken i stilling og sendte ut en patrulje nedover mot Eggedal for å få nærmere rede på situasjonen.

Patruljen kom i kamp ut på formiddagen ved titiden, og dermed begynte skytingen.

Erland Berg som var patruljefører for den utsendte patruljen, forteller i sin rapport følgende:

«Mottok den 26/4 kl. 0700 ordre om å gå frem til MEDALEN med en rekognoseringspatrulje. Etter innløpne meldinger holdt tyskerne på å omringe MEDALEN. Ordren ble gitt ved kp.sjefen Lt Holst og gikk ut på å skaffe mest mulige opplysninger om fienden og å sende melding tilbake hurtigst mulig.

Etter mottatt ordre dro jeg ned i leiren og hentet mannskap.

Mange meldte seg frivillig. Jeg valgte ut brødrene NILS og ANKER AMOTSBAKKEN, som jeg kjente godt fra før, samt en kjentmann fra bygda.

Da de nødvendige forberedelser med hensyn til utstyr og våpen var foretatt, dro vi avsted. Klokken var nu ca. 0800. Helt fra første stund gikk vi frem i vanlig formasjon, NILS først, jeg og bygdemannen ca. 50 mtr. etter og tilslutt ANKER som hadde instruks om å gå tilbake øyeblikkelig hvis vi skulle støte på tyskerne.

10 min. vei sør for HAGLEBUDAMMEN måtte vi undersøke en hytte. Vi hørte lyd i retning av den, men de nærmere undersøkelser viste at lyden hadde en naturlig årsak. Marsjen fortsatte. Like før vi kom til BUIN, halvveis mellom HAGLEBU og MEDALEN tok vi av veien. Dette ble et stort hell for oss. Fra et oversiktspunkt oppdaget plutselig speideren en tysker forut. Vi gikk en del tilbake og 1.ordonans, ANKER, ble sendt til leiren. Vi som var igjen, gikk litt opp i åsen, hvorfra vi hadde god oversikt. Noen minutter etter kom de første tyskerne tilsyne på veien under oss, marsjretning mot HAGLEBU. 2. ordonans ble nu sendt tilbake over skogen. Jeg synes dog at de opplysninger vi hadde om fienden ikke var fullstendige nok. NILS og jeg ble derfor igjen.

Da to tyske tropper var passert, syntes jeg vi visste nok, og vi trakk oss tilbake i retning mot HAGLEBU (opp åsen). Etter noen minutters marsj kom vi forbi en hytte, og til vår store overraskelse hørte vi at det var folk der. Dette måtte være styrker fra en 3. fiendtlig tropp, da de to øvrige ikke kunne ha kommet dit. Denne tropp hadde antakelig undersøkt BUIN og var nu på marsj nordover mot vår venstre flanke ved HAGLEBU. Vi sprang dog utenom hytten og kom inn i marsjretningen igjen. Vi trodde oss alt på den sikre side og fortsatte med vanlig marsj. En stund etter, da vi hadde åpne myrdrag foran oss, hørte vi plutselig støy igjen bak oss. Vi torde ikke begi oss ut på myren, heller ikke hadde vi anledning til å gå rundt. Vi kastet oss da ned ved en gran og lå stille. Støyen bak oss ble stadig større. Snart kom de første tilsyne, som viste seg å være «Stomperuer». Et lag, 10 mann, passerte forbi ca. 20 mtr. borte uten å oppdage oss. Hakk i hel kom dog enda et lag. Dette formerte skytterlinje like foran oss. Vi var nå helt klar over at vi ville bli oppdaget, og jeg ga ordre til NILS om å skyte når vi ble oppdaget. Vi ble merket da de nærmeste «Stomperuer» var under 10 mtr. borte. NILS åpnet da ild, og jeg fulgte etter. Vi hadde begge U.S.-er og skjøt temmelig tett ca. 10 skudd. De 3 nærmeste «Stomperuer» gikk i bakken etter kun å ha løsnet et skudd til gjengjeld.

I det korte engasjement vi hadde med «Stomperuene» oppnådde vi å så vill forvirring blant dem. Dette hjalp oss stort, og vi greide å spurte på skrå over myren og kom oss vekk. Vi var dog omgitt av fiender på alle kanter, veien tilbake var stengt. Vi gikk da i stilling i åsen ned mot HAGLEBUDAMEN. Klokken var nu omlag 0950. I den første tiden hørte vi stadig stemmer rundt oss, men etterhvert ble det stillere. Vi ble dog i stillingen til det begynte å mørkne, da trakk vi oss ut. Uten ski og uten nødvendig utstyr forøvrig og med svært lite mat, torde vi ikke begi oss innover fjellet. Istedet tok vi fatt på turen hjem.»

Kompaniet som holdt til i sine stillinger ved Hagelbuvann, hørte skytingen fra oppklaringspatruljen.

Tyve minutter før hadde meldingen fra patruljen kommet inn om at fienden hadde passert Buinseter, og radiosambandet ble da satt på slik at Holst kunne stå i stadig kontakt med de to troppssjefene.

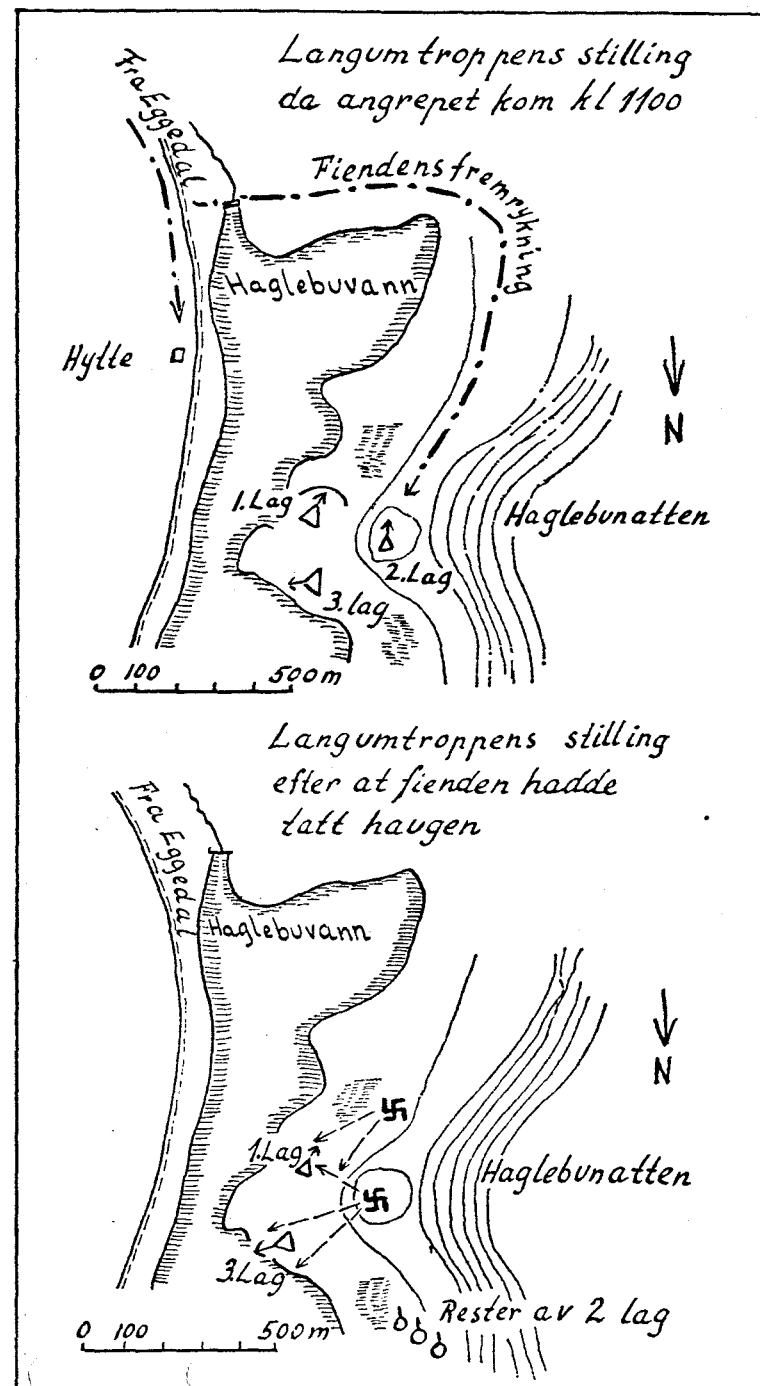
Resultatet av den skytingen han hadde hørt og hvordan det hadde gått med patruljeføren Berg og Nils Åmotsbakken, fikk Holst av gode grunner ikke rede på, og avdelingen ble liggende i sine stillinger.

2. tropp på vestsiden av vannet fikk det første angrepet. Fienden kom ikke langs vegen på østsiden, som man hadde håpet og som troppen opprinnelig var gruppert for, med to lag klar til å skyte over vannet og et lag som flankesikring på en høyde under Haglebunatten.

Imidlertid hadde fenrik Langum sett en fiendtlig tropp på i alt ca. 45 mann ta av fra vegen og gå over demningen, slik at den kom over på hans side av vannet. Han hadde også rukket å omgruppere et av de lagene som opprinnelig hadde hatt front ut mot vannet. Da fienden kom på 150 meters skuddhold og ild ble åpnet kl. 1100, hadde han sin tropp gruppert som etterfølgende skisse viser:

Straks etter ildåpning fikk 2. lag, som hadde stilling på haugen, funksjoneringsfeil på sitt maskingevær. Da fienden gikk på, måtte laget trekke seg unna og tyskerne besatte haugen. Imens hadde også 3. lag ute på tungen åpnet ild mot et lag som var kommet fram langs vegen på østsiden av vannet.

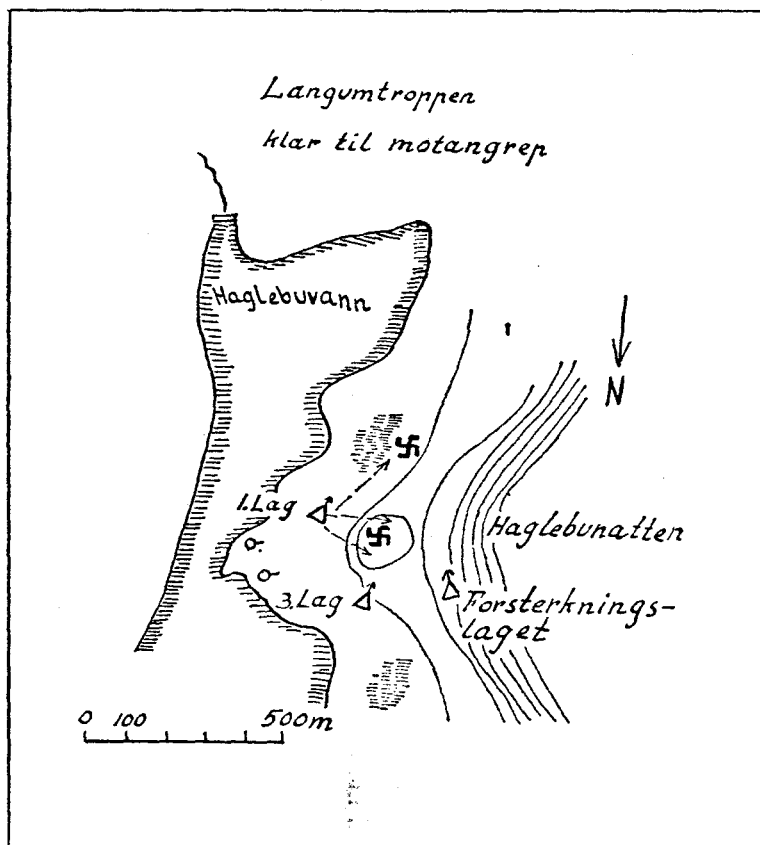
Men stillingen var nå plutselig blitt kritisk for de to lagene som lå ute på Gratangen. (Se motstående side.) Fra sin

stilling oppe på haugen kunne nemlig tyskerne effektivt beskytte hele tangen og holde lagene nede. De var i virkeligheten avskåret, og fenrik Kjell Langum ba om forsterkning og mente at han nok skulle redde situasjonen. Holst sendte ham nå et lag som ble trukket ut av 1. tropp og ga samtidig ordre om at haugen skulle tas igjen, så snart forsterkningslaget nådde fram.

Fenrik Langum trakk nå også det meste av 3. lag fra tangen inn til seg på nordsiden av haugen. I mellomtiden hadde sersjant R. Langum som var etterretningssersjant hos Holst, på eget initiativ samlet 2. lag som kom ned fra haugen. Disse karene sammen med forsterkningen fra 1. tropp ble nå av sersjant R. Langum ledet fram til angrepsstilling på nordsiden av 3. lag.

Stillingen var nå som angitt på nedenstående skisse:

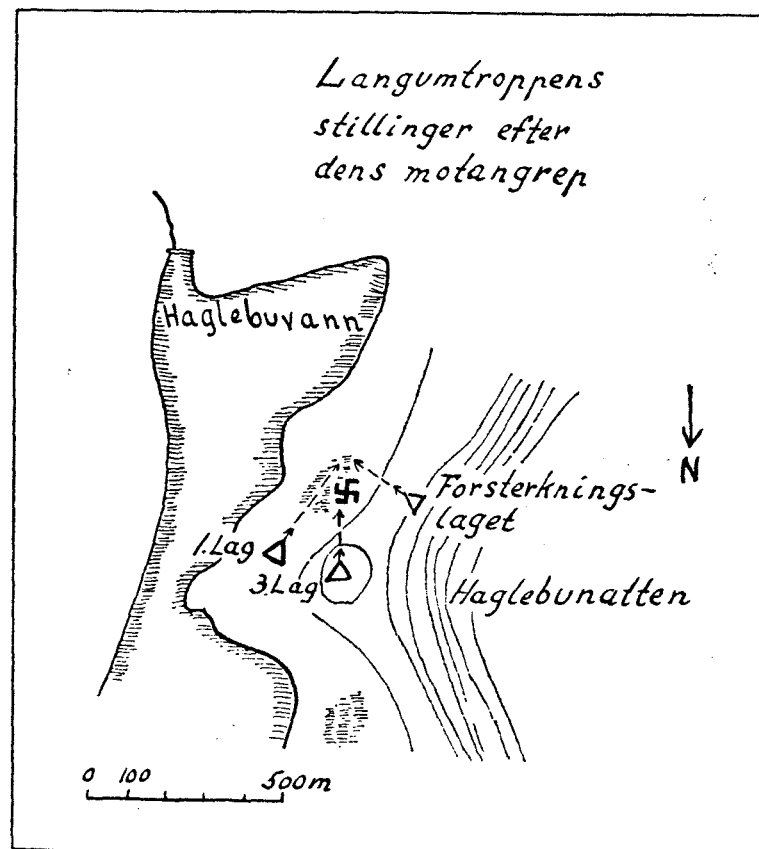

Idet 1. lag nå ga dekningsild, gikk de to andre lagene til storm på haugen. (I virkeligheten var det 3. lag samt et lag sammensatt av 2. lag og forsterkningen fra 1. tropp.)

Tyskerne på haugen flyktet — letteste veg — ned av haugen. Men nå kom de under dobbelt ild, dels fra 1. lag som hele tiden holdt sine opprinnelige stillinger, dels oppe fra haugen.

Etter hvert arbeidet også forsterkningslaget seg sørover oppe i åsen, slik at fienden ble helt avskåret under den ildkampen som nå fortsatte. Her falt nå mange tyskere.

Under den norske stormen på haugen hadde tyskerne latt noen bli igjen som ilddekning, og blant dem var det også en norsk nazist som ble tatt til fange der oppe. Han kunne neppe vente seg noen nåde midt i kamptummelen, og det heter da også i en rapport:

«Han ble dømt til døden for å ha båret våpen mot sine landsmenn og skutt på stedet.»

De tyskerne som ikke var avskåret, flyktet nå sørover, og ved tre-tiden, da kampen hadde vart i fire timer, var det bare en fem-seks mann igjen i «mottieen» som besvarte ilden fra den norske styrken. Langum fikk nå ordre fra Holst om å trekke seg ut av kampen.

Han trakk troppen satsvis tilbake, og fienden fulgte ikke etter. De hadde åpenbart fått nok for en stund.

Langum hadde fem falne og tre sårede under kampen, men troppen hans hadde praktisk talt tilintetgjort en fiendtlig tropp. Mens dette foregikk, hadde heller ikke fienden latt 1. tropp ligge uvirksom. Troppen hadde fire lag, det ene besto imidlertid for det meste av kokker, leirarbeidere og tre arrestanter.

Fenrik Løvskogen hadde plassert sine tre lag med sikte på sen ildåpning, etter at tyskerne hadde gått inn i en felle. Det noe uortodokse laget hadde han plassert oppe i åsen som flankesikring. Utgangsgrupperingen framgår av skissen som viser hele Holsts styrke (foran).

Men tyskerne gikk ikke fram slik.

De første tyskerne som rykket fram på Løvskogens (1. tropps) side av vannet og langs vegen, var et lag som stoppet før de kom tvers over for Gratangen. De ble så tatt under ild fra Gratangen, samtidig som 1. tropp fikk ordre om å sende ut et lag for å angripe dem i ryggen.

Det tyske laget hadde imidlertid nå trukket seg inn i skogen på østsiden av vegen, og det laget som var sendt ut, kom i kamp med dem inne i tykke skogen, og to mann ble såret, den ene av disse så hårdt at han senere døde, før han kunne bli brakt inn.

I motsetning til på vestsiden av vannet, hadde 1. tropp ingen terrenghindring i sin venstre flanke. Her var forholdsvis lett fremkommelig lende med skog, og tyskerne søkte å omgå troppens venstre fløy. Løvskogen sinket imidlertid fremrykningen deres med patruljer, omgrupperte de lagene han hadde igjen og holdt en stilling nord for Ruglandsseter. Fienden gikk heller ikke til noe samlet angrep på stillingene her, og da det ved tretiden var blitt et pusterom i kampene på Gratangensiden, ga Holst ordre også til 1. tropp om

tilbaketrekning. Han regnet med at det nå var gått så vidt lang tid at tyskerne kanskje snart kunne få opp forsterkninger.

1. tropp ble nå ettertrygd, mens styrken trakk seg nordover.

Tilbaketrekningen skulle skje over Flenten til Rustadstølen, der det var depoter og forberedt tilbaketrekningsområde. Distansen var ca. 20 km. Det ble en velordnet, men slitsom tilbaketrekning. To mann var så hårdt såret at de måtte trekkes på skikjelker. De ble stelt med så godt det lot seg gjøre av dr. Urdal, men hjelpemidlene var selvsagt ikke de beste. Transporten tok også på, og en av karene døde da de nådde Trøgaset etter ca. 10 km marsj.

Før retretten nådde fram til Trøgaset, hadde de kursdeltakerne som kunne gå tilbake til et legalt yrke, levert inn sine våpen og blitt sendt hjem. Det ville åpenbart nå være tryggest, for man måtte regne med en razzia i større stil.

Etter ca. 12 km marsj kom styrken til en bortgjemt koie der de tre resterende sårede ble lagt inn. Legen og en ordonans ble satt til å ta seg av dem.

Fiendens tap hadde vært 29 døde og et tilsvarende antall sårede. Våre folk hadde vist en fremragende kampånd. Lederne hadde håndtert de situasjonene de kom opp i med fast og sikker hånd, og Holst hadde åpenbart nyttet den psykologisk rette time til å trekke seg tilbake.

Jeg har etter krigen snakket med enkelte av de fiendene som var med. De forteller at de fikk ikke så lite av et sjokk ved å støte på organiserte «geriljaavdelinger» i opptil kompaniforband. Det de hadde ventet å finne, var «celler» på noen få mann, spredt over større områder med fire-åtte mann eller så på hvert sted, uten samlet taktisk ledelse. De regnet med at når slike smågrupper var omringet, ville de være et lett bytte. Her traff de plutselig på hele avdelinger, som slett ikke lot seg omringe. Men det som forbauset enda mer, var de moderne våpnene og den effektive måten en stor prosent kunne bruke dem på. Forholdet var jo at våre folk under denne kampen i grunnen var bedre bevæpnet enn tyskerne, og den «norske» nazisttroppen som var med. Begge parter hadde maskingeværer, geværer, maskinpistoler, pistoler og håndgranater, og det kan vel diskuteres hvilke modeller som var de beste. Men en hel del av våre folk hadde den amerikanske halvautomatiske karabinen. Et

ypperlig våpen for kamp i skog for den som kan skyte sikkert og har gode nerver. Den er langt mer hurtigskytende enn en mauser og langt mer treffsikker utover 50 m, enn en hvilken som helst maskinpistol. Ja, helt ut til 200 m gikk den meget sikkert, og fienden viser seg sjelden på lengre hold i skog. Det var ikke til å undres over at karene eller avdelingssjefene i den storrazzia som ble satt i gang, hadde liten lyst til å gjennomføre terrenget altfor nøyaktig.

I alt ca. 2000 mann deltok i denne razziaen som tyskerne nå satte i gang, men den kom ikke så langt utenfor allfarveg. Tyskerne hadde et par Fieseler Stork-fly oppe, men heller ikke flyene oppdaget noe.

Under kampene og under tilbaketrekingen var det ingen utenom BA 4 som hadde kontakt med styrken eller kunne påvirke utfallet. Først 27. april kunne UK få melding, da ingen hadde «sked» med UK før. Endelig 4. mai hadde vi full oversikt over kampen, razziaen og dens følger og kunne sende følgende telegram til UK:

«The successful defensive action fought by units of BA 4 has greatly strengthened the spirit of the Milorg and heartened the civilians. It has also shaken the quislings. Members of courses in BA 4 are now back in their own areas.

Ola Lien with staff and cell people safe in northern part of BA 4.»

Samme dag fikk vi også følgende signal fra UK:

«Heartiest congratulations on successful outcome of action in BA 4.»

Det var imidlertid ikke alle som trodde det ville bli et så heldig utfall av aksjonen. Det er klart at ryktene kom i veldig omløp — og selv enkelte Milorg-ledere viste panikk-tendenser og antok at større områder av hjemmeverende Milorg ville bli rullet opp. Tvert imot viste det seg at det var NS-organisasjonene som kom til å lide.

Det vellykkede forsvaret i Eggedal sammen med en tilsvarende trefning i BJØRN VEST (i Hordaland) noen dager senere, var antakelig de enkeltaksjoner som bidro mest til å sette hjemmestyrkene i respekt, slik at ytterlig-

gående NS-elementer ble atskillig spakere enn ventet da kapitulasjonen kom.

Det er vel også mulig at de nevnte to aksjonene var blant de faktorene som ble tillagt vesentlig vekt, da tyskerne bestemte seg for å påby avvæpning og demobilisering av alle væpnede NS-organisasjoner allerede før kapitulasjonen.

Det har også av enkelte vært reist tvil om aksjonen i basene BJØRN VEST og ELG var i samsvar med gitte direktiver. Her er å merke at bortsett fra spesielt pålagte oppdrag, fulgte vi i basene generelt de samme regler om ikke å søke kamp som Milorg ellers. Disse reglene gikk stort sett ut på at kamp så vidt mulig skulle unngås, og det beste var om oppdragene kunne gjennomføres uten å komme i kamp. Spesielt gjaldt at:

- Når det gjaldt tyskere, skulle det bare åpnes ild i selvforsvar,
- Når det gjaldt opptreden overfor Hirden, Hirdens bedriftsvern, NS vaktbataljon o. l.,

hadde jeg gitt karene ordre om å følge direktivet av 26/3/1945 som gikk ut på at når disse avdelinger deltok i razzia etter Milorg-forlegninger kunne de tilintetgjøres, når det ansås nødvendig av hensyn til avdelingens eller viktige lagres sikkerhet.

Som betingelse for aksjon var dog satt at et heldig utfall skulle anses sikkert. Det kan ikke herske tvil om at såvel i Eggedal som i BJØRN VEST var det tyskerne som gikk til angrep.

I de andre BA'er hadde vi ingen razzia siste måned av krigen, unntatt dem som jeg foran har skildret i BA 1 og BA 4.

Særlig i selve Vassfaret (BA 3) hadde vi fått arbeide i fred og ro, og det var nå også ganske store kvanta av våpen, mat, sambandsmateriell og uniformer vi hadde samlet der. Ca. 40 flylaster tok vi imot i dette området. I de andre tre underbasene fikk vi til sammen ca. 35 flylaster i løpet av vinteren.